

ה ר ב א ל י ע ז ר מ ל מ ד

גיל הנישואין לגברים

■ הקדמה ■ החיוב להתחתן עד גיל עשרים: טעם הדחייה מגיל שלוש עשרה לגיל שמונה עשרה; המקור לחיוב להתחתן עד גיל עשרים; עיקר החובה משום פרו ורבו; האם כופים על כך?; הנשבע שלא להתחתן עד גיל עשרים; מקומו של החשש מהרהורי עבירה לפני גיל שמונה עשרה; מעלת המקדימים להינשא לפני גיל שמונה עשרה ■ האם ראוי לדחות את הנישואין כדי ללמוד תורה?; דחיית הנישואין לאחר גיל עשרים כדי ללמוד תורה; האם הדחייה מותנית בכך שיתגבר על יצרו?; נישואין שתכליתם להינצל מהרהורים ■ התנאים לדחיית הנישואין לאחר גיל עשרים כדי ללמוד תורה; דחיית הנישואין עד גיל עשרים וארבע; דחיית הנישואין לאחר גיל עשרים וארבע; דעת הרמב"ם בדחיית הנישואין לאחר גיל עשרים וארבע ■ הלכה לדורנו: הצורך לרבים בדחיית גיל הנישואין בימינו; האתגר הגדול; מי שאינו מוצא את זיווגו ■ סיכום

הקדמה

מצוות הנישואין מציבה כיום אתגר גדול בפני הצעירים, ההורים והחברה. תוך שנים ספורות, הצעירים צריכים לבסס את תפיסת עולמם התורנית, לרכוש מקצוע מתאים לכישרונם ולהקים משפחה, והכנים נדרשים גם לשרת בצבא ולהרבות יותר בלימוד תורה. על כל צעיר וצעירה מוטלת החובה לפלס לעצמם את הדרך שבה יוכלו לשלב את כל הערכים יחד, להינשא בגיל צעיר ועם זאת - לרכוש מקצוע שהולם את כישרונם, כדי שיוכלו לפרנס את משפחתם ולתרום ליישובו של עולם.

במאמר זה אדון ביסודות ההלכה באשר לגיל הנישואין ובשאלה עד כמה מותר לאחר את גיל הנישואין לכתחילה ובשעת הצורך. בהמשך אדון בבעיות המורכבות של מציאות ימינו ובשאלה, כיצד על צעירים לקיים את ההלכה בעניין גיל הנישואין במציאות זו.

החיוב להתחתן עד גיל עשרים

הורו חכמים, שמצווה על האיש להתחתן בגיל שמונה עשרה ולכל המאוחר עד גיל עשרים, כמובא במשנה (אבות ה, כא): "בן שמונה עשרה לחופה". וכן מובא בקידושין (כט ע"ב): "אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל: עד כ' שנה, יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו".

טעם הדחייה מגיל שלוש עשרה לגיל שמונה עשרה

לכאורה יש לשאול, הרי כבר בגיל שלוש עשרה מתחייב הנער בכל המצוות, ואיך דחו חכמים את קיום מצוות פרו ורבו לגיל שמונה עשרה? אלא כדי שהנער יהיה מוכן לתחונה ולאתגר הגדול שבהקמת המשפחה עליו להתכונן בשני תחומים:

האחד, לימוד יסודות התורה, כדי שיעצב את תפישת עולמו וידע לנהוג כהלכה. וזהו שאמרו חכמים (משנה, אבות, שם): "בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלוש עשרה למצוות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחופה". וכן אמרו חכמים שיש להקדים לימוד תורה לנשיאת אישה, שאם יישא אישה תחילה, עול הפרנסה עלול למנוע ממנו ללמוד תורה כפי הראוי לו (קידושין, שם). וכן נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה, סימן רמו, סעיף ב): "ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה, שאם ישא אשה תחילה, אי אפשר לו לעסוק בתורה, מאחר שרחיים בצווארו".

השני, פרנסה. באותן השנים שלמדו את יסודות התורה, הקדישו חלק מהיום לעבודה כדי לסייע לאב ובתוך כך ללמוד את המלאכה שממנה יוכלו להתפרנס ולחסוך כסף לרכישת אמצעים לצרכי פרנסה וכן לבנות בית. וכן למדו חכמים (סוטה מד ע"א) מסדר הפסוקים (דברים כא, ה-ז): "אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית... אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם... אֲשֶׁר אָרְשׁ אִשָּׁה...".

לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה. ואף שלמה אמר בחכמתו (משלי כד, כז): הֲכֵן בְּחוּץ מְלֵאכְתָּךְ וְעֵתְדָה בְּשֹׂדֶה לָךְ, אַחַר וּבְנִיתָ בֵּיתְךָ. הֲכֵן בְּחוּץ מְלֵאכְתָּךְ - זה בית, וְעֵתְדָה בְּשֹׂדֶה לָךְ - זה כרם, אַחַר וּבְנִיתָ בֵּיתְךָ - זו אשה.

גיל הנישואין לגברים

וכן כתב הרמב"ם (משנה תורה, דעות, פרק ה, הלכה יא):

דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה... אבל הטיפשים מתחילים לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה...

וכן מבואר בהרחבה בזהר חדש (בראשית, דף ח ע"ב).

כללו של דבר, ההכנות בשני התחומים הללו נובעות מהעניין, שהבחור יהיה בוגר ואחראי די הצורך לקיים את משפחתו מבחינה תורנית וכלכלית כאחד.

כיום, הנער אינו יכול להספיק להתכונן, בתורה ובפרנסה, לנישואיו עד גיל שמונה עשרה, ובהמשך נדון בשאלה, עד כמה אפשר לדחות את הנישואין כדי להשלים את ההכנות. אולם לשם כך נצטרך להוסיף ולברר את פרטי הסוגיה.

המקור לחיוב להתחתן עד גיל עשרים

כמובא לעיל, אמר תנא דבי ר' ישמעאל: "עד כ' שנה, יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו" (קידושין, שם). ויש לברר מדוע נקבע גיל עשרים לזאת.

ההסבר הפשוט והיסודי הוא, ששיערו חכמים, שכל המתחיל לחזר אחר נישואיו, תוך שנתיים יוכל למצוא את בת זוגו, ואם לא מצא, משמע שהתרשל ועל כן הוא נענש.

יסוד נוסף לקביעת גיל עשרים לנישואין הוא, שאמרו חכמים, שרק מגיל עשרים אדם מתחייב על חטאיו בעונשי שמיים. כמבואר במסכת שבת (פט ע"ב): "דל עשרין דלא ענשת עלייהו", פירש רש"י: "שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש הקדוש ברוך הוא אלא מעשרים שנה ומעלה, דכתיב (במדבר יד) בַּמִּדְבָּר הָזֶה יִפְלוּ פְגָרֵיכֶם וגו', מִבֵּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמֵעֵלָה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶם עָלַי". וכך כתוב בירושלמי (ביכורים ב, א): "צא מהן עשרים שנה שאין בית דין של מעלן עונשין וכורתין..."

וכן אפשר לפרש את המשנה (אבות, שם): "בן שמונה עשרה לחופה, בן עשרים לרדוף", שבגיל שמונה עשרה יתחיל לחפש אבל לא יתעכב מעבר לגיל עשרים, כי אז הוא כבר חייב בדיני שמיים ועליו לרדוף ולקיים את המצוות בפועל, כפי שכתבו הרבה ממפרשי

המשנה: בן עשרים לרדוף, היינו שעונשי שמיים חלים עליו ומתחילים לרדוף אותו על חטאיו.¹

וכך כתב בשו"ת חקרי לב (אבן העזר, סימן א):

נתיישב לי במאי דהוה קשה לי במצוות פריה ורביה שפטרו הפוסקים עד עשרים שנה מנא ליה הא, דהא מבן י"ג שנה חייב בכל המצוות, ואי למתניתין דאבות דתני בן י"ח שנה לחופה לחוד הוה קשה, היה מקום ליישב דקים להו לרז"ל דכדי לבקש אשה הוגנת לו וגם צריך שיקבץ ממון לפרנסה ולכסותה, ולימדה תורה דרך ארץ שיבנה בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה, ושיערו חכמים עד ח"י שנים, אבל זה שאמרו בפ"ק דקידושין עד עשרים שנה הקב"ה ממתין וכו', ונמשכו הפוסקים לזה ופטרו עשה זה עד כ' שנה קשה טובא, מי גילה להם שיעור שתי שנים עוד לא פחות ולא יותר, ותסגי עד בן י"ח כדתנן באבות. אך כפי דברי רז"ל אתי שפיר דאין מענישים בית דין של מעלה עד כ' שנה, והרי בחיוב עשה אין לנו בו שום עונש בדיני אדם כי אם בדיני שמיים, וכיוון דבדיני שמיים אין מענישים כי אם עד כ' שנה, לכן הקב"ה ממתין עד עשרים.

וכך כתב מעשה רוקח (על משנה תורה, אישות, פרק טו, הלכה ב), ורבי מיכאל בכרך (נכד החוות יאיר) בערוגות הבושם (אבן העזר, סימן א, סעיף ו).

עיקר החובה משום פרו ורבו

"אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל: עד כ' שנה, יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו" (קידושין, שם). והטעם לכך, מפני שהתעכב מקיום מצוות התורה לפרות לרבות. ואמרו זאת על מצווה זו מפני חשיבותה היתירה, שעליה אמרו חכמים (משנה, גיטין ד, ה): "לא נברא העולם אלא לפריה ורביה", שנאמר (ישעיהו מה, יח): "לא תהו בְּרָאָה לְשֶׁבֶת יִצְרָה". ולא זו בלבד, אלא שכדי שיוכל אדם להוליד ילד, הורו חכמים לפרק משפחה, שלא נולד בה ילד, לאחר עשר שנים.² ורק את מצוות פרייה ורבייה, מכל המצוות, השוו חכמים למצוות תלמוד תורה, שבעבור שתי מצוות אלו בלבד התירו למכור ספר תורה.³ וכך כתב בשולחן ערוך (אבן העזר,

1 ראה רבנו עובדיה ברטנורא, תוספות יו"ט, תפארת ישראל, על המשנה, אבות ה, כא. כן ראה פירוש הרשב"ץ, שם, ומהר"י אלשקר, מרכבת המשנה, שם.

2 יבמות סד ע"ב; שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד. וכן התירו לעבור על עשה לשם כך, עיין גיטין מא ע"ב.

3 שולחן ערוך, אבן העזר, סימן א, סעיף ב; אורח חיים, סימן קנג, סעיף ו.

גיל הנישואין לגברים

סימן א, סעיף א): "חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל".

וכן מבואר במדרש קהלת רבה (פרשה ג, ג): "עַת לְלֶדֶת וְעַת לְמוֹת, משנולד אדם הקדוש ברוך הוא מצפה לו שישא אשה עד כ' שנה, הגיע לכ' ולא נשא אשה, הקדוש ברוך הוא אומר לו עת ללדת הוא לך ולא רצית, אין זו אלא עת למות". הרי שמה שאמרו חכמים על מי שלא נשא אישה, "תיפח עצמותיו", הוא מפני שהתירשל מלהוליד.

וכן נפסק להלכה, וכפי שכתב הרמב"ם (משנה תורה, אישות, פרק טו, הלכה ב): "האיש מצווה על פריה ורביה... וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר ומבטל מצוות עשה".

וכך כתב הרא"ש (קידושין, פרק א, סימן מב), בטעם קביעת הגיל: "שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו". וכך כתוב ביבמות (פרק ו, סימן טז): "וכן היה נכון ברווק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה, שיכפוהו ב"ד לישא לקיים פריה ורביה".

כך כתב סמ"ג (עשין מט): "האיש מצווה על פריה ורביה... ואימתי נתחייב האיש להתחיל במצווה זו, כדתנן (אבות פ"ה מכ"א) בן שמנה עשרה לחופה. וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצוות עשה".

וכך כתב רבינו ירוחם (נתיב כב, חלק ב): "וכתבו המפרשים דאם עברו על רווק עשרים שנה ולא נשא אשה שיכפוהו בית דין לישא כדי לקיים פריה ורביה".

וכך כתב טור ושולחן ערוך, אבן העזר, סימן א, סעיף ג: "ומי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא, בית דין כופין אותו לישא, כדי לקיים מצוות פריה ורביה".

וכך כתב הלבוש (אבן העזר, סימן א, סעיף ג). וכך כתב בשו"ת מהר"ם פדאוה (סימן מה), שכל המתעכב, "בכל יום ויום הוא עובר בעשה".

וכך כתב בשו"ת מהרי"ט (יורה דעה, סימן מז): "בית דין כופין אותו לישא כדי לקיים מצוות פרו ורבו, אע"ג שמצוות פרו ורבו אחת היא כל ימי חייו, ומשקיימנה נפטר הימנה, כל שמתעצל בה שיהוי מצווה היא ולא ביטול מצווה. מיהו מאחר שהוא מצווה הרי הוא מבטל קיום מצווה". וכך כתב שיירי כנסת הגדולה (יורה דעה, סימן רלו, הגהות טור, ס"ק מד), ויפה ללב (חלק ד, אבן העזר, סימן א, סעיף יב).

האם כופים על כך?

נפסק בשולחן ערוך (אבן העזר, סימן א, סעיף ג):

ובשום עניין לא יעבור מעשרים שנה בלא אשה. ומי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא, בית דין כופים אותו לישא, כדי לקיים מצות פריה ורביה.

אלא שיש לברר, היאך נעשית כפייה זו? לדעת הרי"ף (יבמות כא ע"א מדפי הרי"ף) והרמב"ם (משנה תורה, אישות, פרק טו, הלכה ז) בשוטים, ולדעת בעלי התוספות (יבמות סד ע"א, ד"ה יוציא) והרא"ש (שם, פרק ו, סימן יא) בתוכחות ובקנסות, שלא יסחרו עימו או לא יעסיקו אותו, אבל אין מכים או מנדים אותו על כך (שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף כא).

ולכאורה יש לשאול, היאך ניתן לכפות לקיים מצווה זו, והרי הנישואין צריכים להתקיים מתוך אהבה ורצון, ואיך ייתכן לכפות אדם לישא אשה? אכן ברור, שלא כפו אדם להתחתן עם אישה שלא בחר בה, אלא שרצו חכמים להביע עמדה עקרונית, שחייב אדם להתחתן עד גיל עשרים כדי לקיים את מצוות פרייה ורבייה, וכעיקרון, בית הדין צריך לכפות על כך. אמנם בפועל, רק במקרים נדירים היה בית הדין יכול להתערב בזה. למשל, במקרה שהבחור קיים יחסי חברות קרובים עם בחורה, ואף הסכימו להתחתן, אלא שהבחור דוחה את הנישואין באמתלות שונות, שאז בית הדין היה כופה אותו להינשא.⁴

ובדרך כלל, הדיון על כפייה היה כאשר אדם רצה לישא אישה שאינה יכולה ללדת. כך, למשל, נמצא בשאלה שנשלחה לריב"ש (שו"ת ריב"ש, סימן טו), שחי לפני כשש מאות וחמישים שנה באלג'יר: בחור אחד רצה להתחתן עם אישה זקנה שהיה לה ממון רב, ורצה בית הדין שבאותה העיר למנוע אותו מכך, מפני שלא יוכל לקיים עמה את מצוות פרו ורבו. אולם הריב"ש השיב להם, שכבר דורות רבים נוהגים שלא לכפות על הזיווגים, מפני שהכפייה בזה עלולה לגרום קטטות רבות.

לסיכום, לדעת בעל השולחן ערוך כופים על קיום מצוות פרו ורבו, אך כפי שביארנו, בפועל כפו עליה רק במקרים נדירים, שבהם הייתה הפרה בוטה של המצווה. ולדעת הריב"ש והרמ"א, גם במקרים הללו אין כופים על מצוות פרו ורבו (שולחן ערוך, אבן העזר, סימן א, סעיף ג). וכך נוהגים למעשה.

בכל אופן, גם מסוגיה זו למדנו, שעיקר חיוב הנישואין עד גיל עשרים הוא משום מצוות פרייה ורבייה.

---

4 רוח חיים לר' חיים פאלאג'י, אבן העזר, סימן א, סעיף יב.

הנשבע שלא להתחתן עד גיל עשרים

לכאורה נראה מהרשב"א (שו"ת הרשב"א, חלק ד, סימן צא), שאין זו מצווה גמורה להתחתן עד גיל עשרים. שכן כתב, כי הנשבע שלא יתחתן עד אחר גיל עשרים אינו נחשב כמי שנשבע לבטל עשה, הואיל ויכול לקיים את המצווה אחר כך. וכן דעת ר' יוסף רפאל חזן (שו"ת חקרי לב, אבן העזר, סימן א), שאינו נחשב כנשבע "לבטל את המצווה כיוון שעכ"פ אפשר לקיים המצווה אחר הזמן שקבע, וכל שיש אפשרות לקיים את שניהם לא חשיב לנשבע לבטל המצווה". אמנם "נענש בידי שמים על הזמן שעבר שביטל העשה, ואם מת אז היה מבטל העשה לגמרי".

ונראה לענ"ד, שגם הרשב"א מסכים לדברי חכמים וכל שאר הראשונים והפוסקים, שחובה להתחתן עד גיל עשרים, אלא שהוא סובר כי חובה זו היא מדברי חכמים. שמהתורה אפשר לקיים את המצווה גם אחר כך, וחכמים הם שעשו סייג לתורה ותקנו שיתחתנו עד גיל עשרים. ולדעת הרשב"א, הנשבע על מצווה מדרבנן - שבועתו חלה (שו"ת הרשב"א, חלק א, סימן תריד).

אמנם לרוב הפוסקים, הנשבע שלא להתחתן עד גיל עשרים שבועתו בטלה, וכך כתב בשו"ת מהרי"ט (יורה דעה, סימן מז): "אם נשבע שלא לישא אפילו שנה אחר עשרים הוי ליה נשבע לבטל את המצווה ולא חיילא", וכן כתבו שיירי כנסת הגדולה (שם) ויפה ללב (שם).

מקומו של החשש מהרהורי עבירה בקביעת גיל הנישואין

יש אומרים, שעיקר מה שתיקנו חכמים להתחתן עד גיל עשרים הוא משום הרהורי עבירה, וסמכו דבריהם על הגמרא קידושין (כט ע"ב):

משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא, אמר ליה: כשיבא לידך הביאהו לידך. כי אתא, חזייה דלא פריס סודרא [רש"י: כדרך הנישואין שהיו רגילין לכסות ראשן] אמר ליה: מאי טעמא לא פריסת סודרא? אמר ליה: דלא נסיבנא. אהדרינהו לאפיה מיניה, אמר ליה: חזי, דלא חזית להו לאפי עד דנסבת. רב הונא לטעמיה, דאמר: בן עשרים שנה ולא נשא אשה - כל ימיו בעבירה. בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא: כל ימיו בהרהור עבירה.

אולם נראה שטעם זה מצטרף ליסוד העיקרי, שהוא מצוות פרייה ורבייה, כפי שמבואר בפוסקים הראשונים והאחרונים שהובאו לעיל, אשר הבינו כי על מצוות פרו ורבו נסבו דברי תנא דבי רבי ישמעאל ורבא, שהובאו מיד בהמשך הגמרא: "אמר רבא, וכן תנא דבי

ר' ישמעאל: עד כ' שנה, יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו".

ובאמת יש לברר מדוע אמר רב הונא, שכל הדוחה את נישואיו מעבר לגיל עשרים, כל ימיו בהרהורי עבירה. הרי דווקא בשנות הנעורים יצר הרע שולט להחטיא בהרהורים ובהוצאת זרע לבטלה יותר מאשר לאחר גיל עשרים, ומדוע דווקא עיכוב הנישואין לאחר גיל עשרים גורם שיהיה כל ימיו בהרהורי עבירה?

ונלענ"ד, שכל עוד הוא יודע, שכאשר יגיע זמנו יתחתן ויאהב את אשתו כגופו, גם אם הוא חוטא לפני כן, הוא יודע שחטאיו זמניים ואין ראוי להמשיך בהם, וכשיגיע לנישואיו ישמור את כל תשוקתו לאשתו; אבל כאשר רווקותו נמשכת מעבר לזמן והוא מתרגל למצוא סיפוק ליצרו בעבירה, הרי שהוא נכנע ליצרו הרע וכבר אינו מאמין שיוכל להתגבר עליו. לכן, אף לאחר שיתחתן, מהרהורי עבירה כבר לא יינצל, כי הם הפכו להיות חלק ממנו.⁵

מעלת המקדימים להינשא לפני גיל שמונה עשרה

בגמרא קידושין (כט ע"ב) מובא: "אמר רב חסדא: האי דעדיפנא מחבראי - דנסיבנא בשיתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטן גירא בעיניך". כלומר, רב חסדא אמר על עצמו, שעדיפותו על חבריו אינה מפני כישרונותיו, או מפני צדקותו, אלא מפני שזכה להתחתן בגיל שש עשרה, ומתוך כך למד תורה בטהרה, בלא שיצר הרע יתגרה בו. ואילו היה מתחתן בגיל ארבע עשרה, היה שמור מהיצר כל כך, שהיה יכול להתגרות בשטן בלא פחד שמא יחטיאו. וכן נפסק בשולחן ערוך (אבן העזר, סימן א, סעיף ג): "והמקדים לישא בן י"ג, מצוה מן המובחר".

אמנם ברור, שמדובר במצב שאין בו חשש שמא הבחור לא יספיק ללמוד את יסודות התורה כדי שיוכל להשתית עליהם את ביתו, ושמא לא ינהג באחריות עם אשתו וילדיו, וכן אין חשש שלא תהיה למשפחתו פרנסה כראוי לה. כפי הנראה, נערים יכלו להתחתן בגיל צעיר כאשר חיו בסמוך להורים והיה ידוע שהם נוחים לציית להורים ולקבל את הדרכתם, ומנגד, ההורים לקחו על עצמם אחריות מלאה לפרנסת בני הזוג הצעיר ולהדרכתו בשנים הראשונות.

5 אמנם אם יזכה לשוב בתשובה גדולה מאהבה, יוכל לתקן את עצמו, כמבואר בזוהר, חלק א, דף סב ע"א.

האם ראוי לדחות את הנישואין כדי ללמוד תורה?

בגמרא (קידושין כט ע"ב) נאמר:

ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה - ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה, ואם אי אפשר לו בלא אשה - ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה? ולא פליגי: הא לן, והא להו.

ונחלקו הראשונים בפירוש הסוגיה: רובם פירשו, שבני בכל הקדימו נישואין ללימוד תורה, ושבני ארץ ישראל הקדימו לימוד תורה לנישואין. ובטעם הדבר כתבו כמה פירושים: לרש"י (שם, ד"ה הא), בני בכל נושאים נשים תחילה, משום שהם לומדים מחוץ לעירם ואינם צריכים לפרנס את בני ביתם, ואילו בני ארץ ישראל, שלומדים במקומם, צריכים ללמוד תורה ואחר כך לשאת אשה, כי כאשר יתחתנו יצטרכו לפרנס נשותיהם ולא יוכלו ללמוד. ר"ן (שם, יב ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה הא) ומאירי (שם, ד"ה לעולם) פירשו, שבני בכל נושאים נשים תחילה, מפני שנשותיהם דאגו לפרנסת ביתם. ורבנו ברוך⁶ פירש, שבני בכל נושאים נשים תחילה כי פרנסתם הייתה מצויה להם יותר. ולר"י הזקן (תוספות ר"י הזקן, שם, ד"ה הא לן), בני בכל נושאים נשים תחילה, כי יצרם מתגבר עליהם, אבל בני ארץ ישראל אין יצרם מתגבר עליהם (ולפי דברי הקודמים, צריך לומר שמכל מקום, בני בכל התחתנו בשעה שהיו כבר בשלים לנישואין).

לעומת זאת, דעת ר"ת (תוספות, קידושין, שם, ד"ה הא), שבני בכל הקדימו דווקא את לימוד התורה לנישואין, כלומר דחו את נישואיהם, מפני שהיו עניים, ואילו בני ארץ ישראל, שהיו עשירים, יכלו להתחתן ואחר כך ללמוד תורה.

הרי שיש מצב, שמצד בגרותו של הנער הוא כבר בשל לנישואין, ואף-על-פי-כן כן הייתה שאלה, אם עדיף שידחה את נישואיו כדי שיספיק ללמוד לפני כן יותר תורה. ואמנם אפשר היה לבאר, שעיקר הדיון הוא על בחורים שכבר הגיעו לגיל עשרים, ובארץ ישראל הייתה ההדרכה לדחות את הנישואין כדי שיספיקו ללמוד תורה.

אולם מסתבר יותר, שעיקר הדיון היה בנערים שעדיין לא הגיעו לגיל עשרים, שכן מיד לאחר מכן מבארת הגמרא את דברי רב הונא, תנא דבי רבי ישמעאל ורבא (קידושין, שם), שבכל אופן אין לעכב את הנישואין לאחר גיל עשרים. אילו עסק הדיון על הקדמת

6 פירוש רבנו ברוך מארץ יון, אור הגנוז - ספרי ראשונים על מסכת קדושין, כרך א (התשנ"ט). קידושין כט ע"ב, ד"ה ת"ר, בעמ' תרט.

לימוד תורה לנישואין בבחורים מבוגרים יותר, היה צריך לציין בגמרא שמדובר בדעות חולקות. לפחות, המפרשים צריכים היו לציין זאת. אלא שזו הייתה הדילמה: האם להדר בהקדמת הנישואין לפני גיל עשרים ואולי אף לפני גיל שמונה עשרה על חשבון לימוד התורה, או להוסיף בלימוד על חשבון ההידור שבהקדמת הנישואין? ההכרעה הייתה לפי העניין. כאשר היה הלימוד עלול להיפגע באופן קשה, הקדימו את הלימוד, וכאשר הלימוד לא נפגע באופן קשה, הקדימו את הנישואין. וכן כתב חזון איש (אבן העזר, סימן קמח; קידושין כט ע"ב).

דחיית הנישואין לאחר גיל עשרים כדי ללמוד תורה

ביארנו, שעיקר השאלה שדנו בה חכמים (קידושין כט ע"ב) - מה להקדים: לימוד תורה או נשיאת אישה - היה בנערים שלא הגיעו לגיל עשרים. שאלה זו חלה גם על נערים רגילים, שקיימו את מצוות תלמודם ככל ישראל, וגם על נערים למדנים שהתעתדו להיות תלמידי חכמים, אלא שלא הייתה להם העדפה, אם להקדים נישואין ללימוד, או להיפך.

מכל מקום למדנו מדיון זה עיקרון, שלעיתים, אף שהבחור בשל לנישואין, הוא רשאי לדחות את הנישואין לצורך לימוד תורה. זו הרי הייתה אחת הסיבות לדחיית הנישואין מגיל שלוש עשרה לגיל שמונה עשרה ומכאן ניתן ללמוד, שכאשר חשקה נפשו של הבחור להקדיש את חייו לתורה, ללמוד וללמד, והוא לומד בשקידה רבה, אזי מותר לו לדחות את נישואיו מעבר לגיל עשרים. וכן כתב הרא"ש (קידושין, פרק א, סימן מב). וכן כתב הרמב"ם (משנה תורה, אישות, פרק טו, הלכות ב-ג):

הלכה ב: האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה. ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו? מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

הלכה ג: מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עון, והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור.

השולחן ערוך (אבן העזר, סימן א, סעיפים ג-ד) העתיק את לשון הרמב"ם.

האם הדחייה מותנית בכך שיתגבר על יצרו?

נחזור לגמרא בקידושין (כט ע"ב), שהביאה ברייתא: "ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה. ואם אי אפשר לו בלא אשה, ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה". הרי שדחיית הנישואין כדי להוסיף בלימוד תורה ניתנת רק כאשר אין יצרו גובר עליו. וכך כתב הרמב"ם (משנה תורה, תלמוד תורה, פרק א, הלכה ה): "ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין ליבו פנוי, ישא ואח"כ ילמד תורה" וכן ביאר בלחם משנה (שם).

ועוד ביאר בלחם משנה (אישות, פרק טו, הלכה א), שהתנאי שציין הרמב"ם בהלכה ג' לגבי הנוהגים כבן עזאי - "והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו" - חל גם על מה שכתב בהלכה ב', לגבי מי שרוצה לדחות את נישואיו מעבר לגיל עשרים כדי להוסיף ולעסוק בתורה. וכך כתב בית יוסף (אבן העזר, סימן א, סוף הלכה ג). וכך כתבו רוב האחרונים.⁷

אמנם מרן הרב קוק הקשה (מילוי השמטות למצוות ראה, אבן העזר, סימן א, עמ' קצג): "וזהו דוחק גדול בפירוש דברי הרמב"ם, ובפרט שהם שתי הלכות חלוקות לפנינו". והסביר, שהרמב"ם אמר תנאי זה דווקא לנוהג כבן עזאי, שדוחה את נישואיו מכל וכל, אבל מי שמתהרהר רק שנים ספורות, מפני החשש שלא יוכל ללמוד תורה כראוי לו לאחר נישואיו, רשאי לדחות את נישואיו בכמה שנים, וזה לשונו:

וזה מפני שמצוות תלמוד תורה דוחה הכל, וכיון שיתבטל מהתורה לגמרי על ידי נשיאת אשה, אין לו לחוש אפילו אם אי אפשר לו ויצטער בתלמוד תורה, שדוחה כל מיני רעות שבעולם, וה' רגלי חסידיו ישמור. רק במעלת בן עזאי שהיא באה לעקור את המצוה לגמרי, על זה אמר הרמב"ם שלא נאמרה כי אם במי שחשקה נפשו בתורה ונדבק בה, ולא במי שיצרו מתגבר עליו שהוא ודאי אינו בכלל זה.

לפי דבריו יש לבאר את דעת הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (שם), "ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין ליבו פנוי, ישא ואח"כ ילמד תורה" - הכוונה למי שהיה ראוי לכאורה שידחה את נישואיו כדי להרבות בתורה, אלא שמחמת יצרו אין בכוחו להתרכז בלימודו, אשר על-כן מוטב לו שיתחתן תחילה.⁸

7 בית שמואל, אבן העזר, סימן א, ס"ק ה; ט"ז, שם, ס"ק ד; חכמת אדם, סימן קכג, סעיף ד; ערוך השולחן, אבן העזר, סימן א, סעיף יג.

8 דרך אגב יש להעיר, שאף כי ידוע שאין מצוות תלמוד תורה דוחה מצוות אחרות מדין העוסק במצווה פטור מהמצווה, באר בשולחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה, סימן ג, הלכה א, בקונטרס אחרון, שם, שזה בתנאי שגם אם יתבטל כדי לקיים את המצוות יוכל לקיים את מצוות ידיעת התורה, אבל אם בגלל זה לא יוכל לדעת את התורה כפי הראוי לו, אזי גם העוסק בתורה פטור מהמצווה.

נישואין שתכליתם להינצל מהרהורים

נראה ברור, שגם נער שחוטא מאוד בהוצאת זרע לבטלה לא יתחתן כל עוד אינו מוכן לנישואין, הן מצד יכולתו להקים בית נאמן לתורה ולמצוות, הן מצד יכולתו לקיים קשר טוב של אהבה ואחריות כלפי בת-זוגו וכן, כצפוי - כלפי הילדים שייוולדו להם - והן מצד אחריותו לפרנס את משפחתו. וחייבים לומר כן, שהרי ידוע שיצרם של רבים מהנערים מתגבר עליהם, ואף על פי כן הורו חכמים להתחתן בגיל שמונה עשרה ולא מצאנו, שחלקו בין סוגי הנערים והורו, שסתם נערים יתחתנו בגיל שמונה עשרה, ואלה שיצרם תוקפם יתחתנו לפני כן. הרי שההכנות הנדרשות לקראת הנישואין, בלימוד התורה ובלימוד הפרנסה, קודמות ודוחות את הטענה כנגד היצר הגובר. שכן, אם לא ילמד תורה כראוי, יחטא באיסורים חמורים יותר, ואם לא יוכל לפרנס את משפחתו כראוי, יחטא עוד יותר.

התנאים לדחיית הנישואין לאחר גיל עשרים כדי ללמוד תורה

למדנו, שמי ששוקד בתורה רשאי לדחות את נישואיו לאחר גיל עשרים. לדעת רבים, התנאי לכך הוא, שאין יצרו גובר עליו, ולדעת מרן הרב מותר לו לדחות את נישואיו לשם לימוד התורה אפילו יצרו גובר עליו לעיתים.

השאלה היא, עד כמה אפשר לדחות את הנישואין מפני לימוד תורה, שהרי אין הדברים אמורים בתלמיד חכם כבן עזאי, אשר נפשו חשקה בתורה כל כך, שהוא כאנוס שאינו יכול להתחתן.

כתב הרא"ש (קידושין, פרק א, סימן מב): "וקצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו, שלא מצינו זה אלא בן עזאי שחשקה נפשו בתורה". והביאו פוסקים את דבריו: רבנו ירוחם (נתיב ב, חלק א), הגהות מיימוניות (אישות, פרק טו, הלכה ב), וטור (יורה דעה, סימן רמו, סעיף א; אבן העזר, סימן א, סעיף א).

משמע שמדובר, לפי דעת הרא"ש ודעימיה, בדחייה למשך שנים ספורות, כי לא יתכן שיתבטל מפרייה ורבייה כל ימיו. למעשה מצינו שתי דעות עיקריות בפוסקים: יש אומרים, שהדחייה היא עד גיל עשרים וארבע ולא יותר, ויש אומרים, שלא נקבע לזה גיל מדויק, ושכפי הנראה הכל תלוי באדם, אלא שבכל אופן זו היא דחייה לשנים ספורות - מעט לפני עשרים וארבע, או מעט אחרי כן.

דחיית הנישואין עד גיל עשרים וארבע

כתב המהרש"ל (ים של שלמה, קידושין, פרק א, סימן נז):

כתב עוד הרא"ש (סימן מ"ב) על שילמוד תורה ואחר כך ישא אשה, וקצבה לאותו לימוד לא ידענא, לא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו, ולא מצינו בזה כן, אלא בכך עזאי שחשקה נפשו בתורה ע"כ. ואני אומר שיש שיעור לדבר, דיותר מכ"ד שנים לא ישהה כלל. כדמסקינן בסוגיא, אמר רב הונא בן כ' שנים ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה, בעבירה סלקא דעתך? אלא בהרהור עבירה, א"ר אבא, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, עד עשרים שנה יושב הקדוש ברוך הוא ומצפה אימתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים שנה ולא נשא אשה, אמר תיפח עצמותיו, א"ל רב לרב נחמן אדידך על צווארי דברייך, פי' בעוד ידיך תקיפה על בנך, וישמע לקולך, השיאו אשה אז, מן שיתסר עד עשרים ותרת, ואמרי לה מתמניסר ועד כ"ד, דכתיב (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו, ואם כן שיעור האחרון לכל המיקל שלא ישא, לא יותר מכ"ד שנים.

וכן פירש רש"י (קידושין ל ע"א, ד"ה אדידך) בפירושו הראשון: "בעוד ידיך תקיפה על בנך קודם שיגדיל ולא יקבל תוכחתך, השיאו אשה; משיתסר שנין הגיע זמן לכנוס, ויותר מעשרין ותרתין אל תאחרהו". וכך כתב תוספות הרא"ש (שם, ד"ה אדידך, וכן מוכח מרא"ש, קידושין, פרק א, סימן מב).

וכתב רש"י (שם, ד"ה משיתסר) פירוש נוסף וזה לשונו: "בשעה שעוד ידיך תקיפה עליו הוי זהיר ללמדו תוכחות, ואיזה זמנו? משיתסר ועד עשרים ותרתין, בציר משיתסר אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד יסורין ותוכחות, ויותר מעשרים ותרתין יש לחוש שלא יבעט". וסיים שזה הפירוש העיקרי, וכך כתבו ר"י הזקן (תוספות ר"י הזקן, שם, ד"ה ידך), המאירי (שם, ד"ה לעולם), ר"ן (יב ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה משיתסר), ומהרי"ט (חידושי מהרי"ט, שם, ד"ה אדידך). פירוש זה אינו שולל בהכרח את הפירוש הראשון, אלא שהוא מרחיב את ההדרכה לכלל התוכחות שאדם צריך להוכיח את בנו, ובכלל זה מן הסתם גם נישואין בעיתם.

גם בספר המקנה לקידושין (ל ע"א) ביאר את שתי המימרות: עד עשרים ושתיים, או עד עשרים וארבע, שעד אז אדם צריך להתחתן וצריך האב להדריך את בנו לכך. וביאר שם כיצד הגיעו חכמים לחשבון זה.

הרי שיש בגמרא שתי דעות: יש אומרים שלכל המאוחר יכוון אדם את בנו להתחתן עד גיל עשרים ושתיים, ויש אומרים עד גיל עשרים וארבע. על סמך זה כתב מהרש"ל, שהדוחה את נישואיו כדי ללמוד תורה, "דיותר מכ"ד שנים לא ישהה כלל".

וכך כתב ברכי יוסף (אבן העזר, סימן א, סעיף ט): "ומכל מקום יראה דאין להתאחר מפני סיבה שחוץ מגופו אלא עד עשרים וארבע".⁹ גם בשו"ת רב פעלים (יורה דעה, חלק ב, סימן ל), הביא את דברי החיד"א, שאין להתאחר יותר מעשרים וארבע.

כיוצא בזה כתב בספר מצוות הקצר (לבעל 'חפץ חיים', מצוות עשה מג): "מ"ע לישא אשה לפרות ולרבות... ואם עוסק בתורה ומתיירא שלא יבטל מחמת טרדת מזונות, מותר להתאחר, ועכ"פ לא יותר מן כ"ה שנה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן". ונלענ"ד שהכוונה עד תחילת כ"ה, שהוא סוף כ"ד, וכדברי הגמרא.

גם הרב משאש כתב בשו"ת שמ"ש ומגן (חלק ב, אבן העזר, סימן כג), שמפני עול הפרנסה, נראה שמי "שהוא נמצא בישיבה ועושה חיל בתורה, שיכול להתאחר, וכן ראוי לעשות. זה נ"ל פשוט, וכן המנהג. פוק חזי בכל בני הישיבות שכולם נושאים אשה בני כ"ד-כ"ה אחרי שקנו שלמותם בתורה".

דחיית הנישואין לאחר גיל עשרים וארבע

כתב בית שמואל (סימן א, ס"ק ה): "והרמב"ם (הל' אישות טו, ב) משמע דסבירא ליה באמת אין קצבה לדבר". ומשמע, שיכול לדחות את הנישואין כל עוד הוא רוצה למלא כרסו בש"ס ופוסקים. וכך כתב הלבוש, אבן העזר, סימן א, סעיף ד. ובערוך השולחן (יורה דעה, סימן רמו, סעיף יב) הזכיר את הסוברים שהגבול הוא עשרים וארבע, אבל כתב שהעיקר כדעת הלבוש, שהוא עד שימלא כריסו בתורה. ומעין זה כתב ר"ח פאלאג'י (רוח חיים, חלק ב, אבן העזר, סימן א, אות י): "דהקצבה הוא כדי שיקרא חכם". ובמעשה רוקח (אישות, פרק טו, הלכה ב, ד"ה הרי) כתב, שגם הרא"ש מסכים לדעת הרמב"ם, שאין קצבה לשיעור הלימוד (שלא כדמשמע ברא"ש, שכתב שמוכרח להיות לדבר קצבה, אלא שלא ידע מה הקצבה).

דעת הרמב"ם בדחיית הנישואין לאחר גיל עשרים וארבע

בשולחן ערוך הרב (יורה דעה, הלכות תלמוד תורה, פרק ג, קונטרס אחרון, סעיף א) כתב, שגם לדעת הרמב"ם יש לדבר קצבה, לא בשנים אלא בכמות הלימוד, שהוא עד שיקיף את יסודות ההלכה. וזה לשונו:

---

9 וכך כתב בפתחי תשובה, אבן העזר, סימן א, ס"ק ה; זכרון משה (לר' משה אזולאי, נכד החיד"א), אבן העזר, סימן א, סעיף ג. וכך כתב בספר תולדות אדם (לרבי אייזק יצחק שור, מלפני כמאה ושלושים שנה, שכתב מעין 'חיי אדם' ו'חכמת אדם' על אבן העזר), אבן העזר, סימן א, סעיף ג.

גיל הנישואין לגברים

הנה לפי רש"י והרע"ב סוף פ"ה דאבות בפירוש הראשון וכן כ' לרדוף אחרי מזונותיו, הרי הקצבה מפורשת במשנה ה' שנים משנה וה' שנים תלמוד. וכן כתב הרמב"ם בהדיא דיש קצבה לתורה שבע"פ כמ"ש ושליש בתורה שבע"פ כו', ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ כו' ויפנה כל ימיו לגמרא כו'. ולפי שהגמרא לפי דעת הרמב"ם אין לה קץ ותכלית, דסבירא ליה שהיא להבין דבר מתוך דבר ע"י עיון ופלפול בעמקי ההלכות, שזהו ודאי דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב ארוכה מארץ וגו', הילכך אין לו ליבטל ממצות עשה דפרו ורבו בשבילה, אלא יש לו לקיים מצוה זו תחלה ואח"כ יעסוק כל ימיו בעיון הגמרא כפי הפנאי שלו. ואף שיהיו רחיים בצוארו ולא יוכל לעסוק בזה הרבה כל כך, כי צריך לו ג"כ לחזור על תלמודו לעתים, הרי בלאו הכי גם כן לא יוכל לירד לתכלית וסוף העיון ופלפול, ועל כן אין לו ליבטל ממצות עשה המוטלת עליו בשביל לימוד שאין לו קץ וסוף.

וכך כתב מרן הרב קוק (מצוות ראייה, אבן העזר, סימן א):

לפי מה שכתב השולחן ערוך הגר"ז ז"ל בהל' תלמוד תורה, לחלק בין תלמוד תורה של ידיעות תורה שבכתב וכל הלכות תורה שבעל פה, לבין פלפולה של תורה, יש לומר דהכא נמי הוא הקצבה כשיגמור תורה שבכתב והלכות כולן של תורה שבעל פה.

הרי שלדעת שולחן ערוך הרב ולדעת מרן הרב קוק אפשר להתאחר בנישואין עד לסיום לימוד יסודות התורה וההלכה. וכיוון שמדובר לדעתם בחומר לימודי מוגבל, כפי שביאר בשולחן ערוך הרב בהרחבה - חומר לימודי שחז"ל תיקנו לסיימו עד גיל עשרים - אם לא הספיק זאת לפני גיל עשרים, מותר לו לדחות את הנישואין עוד שנים ספורות כדי לסיימו. אבל כיוון שאין צורך להתעכב לשם כך עד לאחר גיל עשרים וארבע, אין היתר לדחות את הנישואין מעבר לזה. ונראה פשוט, שההיתר לדעתם הוא למי שמקדיש את עיקר לימודו לידיעת יסודות התורה, כמבואר בשולחן ערוך הרב שם, אבל אין מזה היתר למי שלומד בפלפול ועיון, שידחה את נישואיו, הואיל ואינו חותר להקפת יסודות התורה בדרך הקצרה והמהירה, שרק לשם כך קבעו חכמים שיש לדחות את הנישואין.

לסיכום: הלכה היא, שצריך אדם להתחתן עד גיל עשרים כדי לקיים מצוות פרייה ורבייה, וכן ראוי, כדי שלא שיחטא בהרהורי עבירה. ובשעת הדחק יכול לדחות עד גיל עשרים וארבע; ולצורך לימוד תורה יכול לדחות לכתחילה עד גיל עשרים וארבע, ויש אומרים שאף מעט יותר.

הלכה לדורנו

עד כה עסקנו בדיוני הפוסקים בדורות הקודמים, אולם בדורות האחרונים עבר עולמנו שינויים מופלגים, החיים נעשו מורכבים יותר, וההכנה בלימוד התורה והמוסר לקראת האחריות שבהקמת המשפחה נמשכת זמן רב יותר, וכן ההכנה לקראת עול הפרנסה. בעבר היה די בלימוד פשוט של התנ"ך, של המוסר ושל ההלכה וטעמיה, כדי להיות מוכן להקמת בית יהודי. די היה לעבוד עם האב כמה שעות ביום כדי לרכוש עד גיל שמונה עשרה את היכולת המקצועית לעבוד ולפרנס, ואף לחסוך מעט כסף לצרכי החתונה ובניית הבית, שהיה חדר אחד בלבד. אולם כיום, כדי להתמודד עם האתגרים הניצבים בפני האדם, יש ללמוד הרבה יותר תורה. לשם כך, רוב הצעירים נצרכים ללמוד במסגרת ישיבתית לאחר גיל שמונה עשרה, לפחות שנה ובדרך כלל יותר. עוד חובה קדושה מוטלת על הצעירים, להגן על העם והארץ בשירותם הצבאי, ואף קיום מצווה זו גורם לדחיית הנישואין. כמו כן, רכישת מקצוע, שהולם את כישורונותיו של האדם, מצריכה בדרך כלל לימודים אקדמיים במשך כמה שנים והם מתקיימים אחרי השירות הצבאי. גם הבתים, שאנו רגילים לחיות בהם, יקרים יותר, מפני שהם יותר גדולים, ומאובזרים יותר, וכדי לרוכשם יש לעבוד כמה שנים.

דחיית הנישואין עד סיום לימוד כל יסודות התורה, רכישת המקצוע המתאים וקניית בית, תביא את רוב הצעירים לידי כך, שיתחתנו לאחר גיל שלושים. דחייה כזו אינה אפשרית להלכה, מפני שחרף העובדה, שהסביבה שאנו חיים בה נעשתה מורכבת, מסובכת ומאתגרת יותר, טבעו הנפשי והגופני של האדם לא השתנה, וזמן הנישואין המתאים לו הוא גיל שמונה עשרה.

לפיכך, במצב חיינו המורכב מותר לכתחילה לדחות את הנישואין מעבר לגיל עשרים, אבל לא יאוחר מגיל עשרים וארבע. ותבוא ברכה על מי שיכול להקדים את נישואיו בלא לפגוע באופן משמעותי בלימוד התורה, בשירות הצבאי ובהכנה לרכישת מקצוע שמתאים לכשרונו.

הצורך לרכים בדחיית גיל הנישואין בימינו

יש מתעקשים לטעון, כי אל לנו להתחשב בקשיים ובאתגרים שהחיים המודרניים מציבים לפנינו, אלא עלינו לדרוש מכל הבנים להתחתן לפני גיל עשרים. אולם דבריהם מנוגדים להדרכת התורה לנהוג בדרך ארץ (סוטה מד ע"א; משנה תורה, דעות, פרק ה, הלכה יא). כך הם גוזרים על רוב שומעי לקחם חיי עוני ומונעים מהם את האפשרות להשתתף ביישובו של עולם לפי הכישרון שחנן אותם ה'. כמו כן הם נוטים להתכחש

גיל הנישואין לגברים

למצוות התורה לשרת בצבא כדי להגן על העם והארץ. ויש שמרוב חשש מהרהורי עבירה סוברים, שיש לוותר על כל שאר המצוות והערכים; אולם כבר למדנו לעיל, שאין להקדים נישואין מפני הרהורים.

לפיכך מוכרחים אנו לתת לצעירים שהות של שנים מספר עד לנישואין, כדי שיוכלו להתבסס יותר בתורה ובעיצוב תפיסת עולמם, ושיסיקו לעשות את הצעדים הראשונים לקראת רכישת המקצוע, או שלכל הפחות יוכלו להציב תוכנית מעשית לרכישת מקצוע ולפרנסת המשפחה.

יש טוענים, שראוי לאדם לדחות את נישואיו עד לאחר סיום לימודיו המקצועיים ועד שיתחיל להתפרנס בכבוד, גם אם הדבר יארך שנים רבות, כדרך שנוהגים הצעירים במדינות המפותחות מבחינה כלכלית ומדעית. אולם גם דבריהם מנוגדים להדרכת התורה, שכן למדנו כי נקבע להלכה, שיש גבול לזמן שאדם יכול לדחות את נישואיו, שהוא עד גיל עשרים, ובשעת הדחק עד עשרים וארבע. ולא יתכן שבימינו נעקור את רכיב הזמן ממצוות הנישואין ופרייה ורבייה.

יתר על-כן, התורה הגדילה את ערך הנישואין וקיום מצוות פרייה ורבייה עד לאין שיעור. וכפי שאמרו חכמים, כל השרוי בלא אשה אינו נקרא אדם (יבמות סג ע"א), ושרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חוכמה, בלא שלום (שם, סב ע"ב). יש גבול למשך הזמן, שבו יכול אדם לחיות באופן חסר כל כך. ואכן החיסרון מוליד חטא וגורם בהכרח, שיצרו של האדם יתגבר עליו עד שכל ימיו לא יוכל האדם להשתחרר מהרהורי עבירה (קידושין כט ע"ב).

הזמן המתאים מבחינה נפשית לנישואין הוא סביבות גיל עשרים. אי-אפשר להרחיק את הנישואין מגיל זה יתר על המידה, כדי שלא לאבד את ההתלהבות ואת שמחת הנעורים, המתאימות לבניית הזוגיות בשלביה הראשונים. וכן אנו מוצאים, שצעירים שדחו את נישואיהם מתקשים אחר כך מאוד במציאת זיווגם, ורבים מהם נותרים רווקים שנים ארוכות. ככל שהזמן עובר, ההתלהבות פוחתת וקשה לבחורים להחליט לכרות ברית עולם של נישואין. זו אחת הסיבות להתפוררות מוסד המשפחה בארצות שבהן דוחים הצעירים את מועד הנישואין יתר על המידה.

האתגר הגדול

אכן אתגר גדול מציבה כיום מצוות הנישואין בפני הצעירים, בפני ההורים ובפני החברה. תוך שנים ספורות צריכים הצעירים לבסס את תפיסת עולמם התורנית, לרכוש מקצוע

מתאים לכישרונם ולהקים משפחה, והבנים נדרשים גם לשרת בצבא ולהרבות יותר בלימוד תורה.

החובה הראשונה מוטלת על הצעירים: עליהם לתכנן היטב את דרכם, שלא יאבדו זמן בשנים היקרות הללו, שכן גם לאחר שהגדרנו את זמננו כשעת הדחק, שבה מותר לדחות את הנישואין עד לגיל עשרים וארבע, המבזבז את זמנו בשנים הללו מבטל את מצוות התורה. לפיכך, חובה על כל צעיר וצעירה לפלס לעצמם את הדרך לשלב את כל הערכים יחד, להינשא בגיל צעיר ועם זאת לרכוש מקצוע שהולם את כישרונם, כדי שיוכלו לפרנס את משפחתם ולתרום ליישובו של עולם.

החובה השנייה מוטלת על ההורים. כפי שאמרו חכמים (קידושין כט ע"א; שם, ל ע"ב), חובה על ההורים להשיא את ילדיהם, שנאמר (ירמיה כט, ו): "קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת, וְקָחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֵת בְּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאִנְשֵׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים וּבָנוֹת". כלומר, מצוות פרו ורבו אינה חדלה בהולדת הילדים, אלא היא נמשכת כאשר הבנים והבנות מגיעים לפרקם, שאז מוטל על ההורים לעודד אותם להתחתן ולסייע להם בעצה ובעזרה כספית, ובזה הם שותפים בהמשכת הדורות. חכמים הורו להורים להקדיש כעשירית מנכסיהם לחתונת כל אחד מילדיהם ונראה שכיום, חלק נכבד של עזרת ההורים צריך להיות מכוון כדי להקל על ילדיהם לעמוד באתגר הגדול שבשילוב נישואין עם לימודים מקצועיים, ולעיתים גם טיפול בתינוקות.¹⁰

גם החברה ככלל מחויבת ליצור למען הצעירים את התנאים הטובים ביותר לקיום מצוות הנישואין בזמנה. לשם כך יש לייעל ככל האפשר את לימודי המקצוע, לסייע לצעירים במציאת פתרונות דיור ומעונות במחירים סבירים ולהקדים ככל האפשר את לימודי המקצוע של הנשים, כדי שבשנים הראשונות תוכלנה לעזור יותר בפרנסת המשפחה.¹¹

מי שאינו מוצא את זיווגו

עסקנו עד כה בהלכה הקובעת את מצוותו של האיש, לישא אישה עד גיל עשרים וארבע. יש להוסיף, שמצווה זו אינה מחייבת את הבחור להתחתן עם בחורה שאינו רוצה בה. כל עוד הוא שוקד על חיפוש בת זוגו, הוא רשאי להתעכב עד שימצא את הטובה והמתאימה לו, כי עיקר הנישואין הרצון והאהבה; וכך כתב למעשה ביפה ללב (חלק ד, אבן העזר, סימן א, סעיף יג).

10 עיין בספרי שמחת הבית וברכתו (התשע"ד), בפרק ה, הערה 10.

11 שם, פרק ה, הערה 11.

גיל הנישואין לגברים

אלא שיש לומר, כי לעיתים שוגה הבחור באשליות ומחפש כלה שאינה בנמצא, או כזו שמסתבר כי לא תסכים להתחתן עמו. אם כן, הרי הוא אשם בעיכוב המצווה. לפתרון בעיות מסוג זה הורו חכמים (משנה, אבות א, ו): "עשה לך רב וקנה לך חבר", כדי שיוכלו לייעץ לו ולפעמים אף להוכיחו על שגיאותיו. ככל שהרוק מבוגר, כך עליו להזדרז בקיום המצווה, מתוך נכונות להתפשר, מפני שלאמתו של דבר נראה, כי לא בפשרה אמורים הדברים, אלא בהתאמה למציאות.

סיכום

מדברי הגמרא והפוסקים עולה ההלכה, שעל אדם להתחתן עד גיל עשרים כדי לקיים מצוות פרייה ורבייה, וכן ראוי, כדי שישלים עצמו במצוות הנישואין ועונה ולא יחטא בהרהורי עבירה. הסיבה לעיכוב הנישואין עד גיל עשרים היא הצורך להתכונן לחיי המשפחה והמעשה בלימוד תורה ומקצוע. בשעת הדחק אפשר לדחות עד גיל עשרים וארבע, ולצורך לימוד תורה מותר לדחות עד אחר גיל עשרים וארבע.

אלא שעולמנו עבר שינויים מופלגים, החיים נעשו מורכבים יותר, וההכנה בלימוד התורה והמוסר לקראת האחריות שבהקמת המשפחה נמשכת זמן רב יותר, וכן ההכנה לקראת עול הפרנסה; כל אלה - בנוסף לחובת השירות הצבאי. על-כן יש צורך לאחר את גיל הנישואין, כדי שהבחורים יוכלו להתבסס יותר בתורה ובעיצוב תפיסת עולמם ויספיקו לשרת בצבא ולעשות את הצעדים הראשונים לקראת רכישת מקצוע, ולפחות יוכלו להציב תוכנית מעשית לרכישת מקצוע ולפרנסת המשפחה. לפיכך, במצב חיינו המורכב מותר לכתחילה לדחות את הנישואין מעבר לגיל עשרים, אבל לא יאוחר מגיל עשרים וארבע, שכן רכיב הזמן הוא חלק ממצוות הנישואין ופרייה ורבייה.